

Vecākiem

*Unikāls,
bet iederīgs
vienaudžu
grupā*

*Bērnu
uzvedības
traucējumi
un tiesības
uz izglītību
drošā vidē*

Vīsiem vienāda audzināšana un izglītošana?

FOTO: www.focusmicrosites.s3.amazonaws.com

Unikāls, bet iederīgs vienaudžu grupā

Aiga Ukstina,

klīniskā psiholoģe, kognitīvi biheiviorālā terapeite

Mūsdienās bieži vien vecāki runā par izjusto apkārtējās vides spiedienu, ka bērniem ir jāpērk tieši tās pašas lietas, piemēram, mobila telefons, planšetdators, spēles, kas ir viņu vienaudžiem, grupas vai klases biedriem. Vecāki, atceroties savu skolas pieredzi, mēdz šaubīties, kā bērnam ir labāk – pirkt vai nepirkt pieprasīto mantu, kas pārējiem bērniem bieži vien jau ir. Arī paši bērni diezgan ātri apgūst praksi norādīt, ka visiem citiem draugiem kārotais jau ir un ka neviens nevēlas būt neiederīgs, atgrūsts vai izstumts. Pavērojot vienaudžus spēļu laukumā vai grupā jau kopš samērā agra vecuma un vēlāk skolā, ir izteikti redzams, ka bērni mēdz ļoti savstarpēji salīdzināties. Taču kur ir robeža starp salīdzināšanos un sāncensību, starp piederību grupai un unikalitāti? Ko vecāki var darīt, lai bērns attīstītu savu iekšējo vērtības izjūtu un, vienlaikus būdams unikāls un atšķirīgs, justos iederīgs vienaudžu grupā?

Jaunākā vecumā bērnu salīdzināšanās vairāk notiek vecāku līmenī, stāstot un lietojot par pieaugušo darbību un varēšanu, nopirktajām rotaļlietām, kleitām, bet skolas vecumā tā saistāma ar tehnoloģiju iegādi – planšetdatoriem, datorspēlēm, arī sociālajiem tīkliem, ceļojumiem, piedzīvojumiem u. tml.

Agrīnā pusaudžu vecumā (10–13 gadu) salīdzināšanās ir kritērijs šķietamai izdzīvošanai vienaudžu grupā: bērni smejas par vienām un tām pašām lietām, izvēlas līdzīga tipa vai

Gudrība ir katra bērna atšķirīgajām spējām atrast īsto vietu un vidi, kur tām izpausties. Saņemot pozitīvu atgriezenisko saiti par savu personību, spējām, sniegumu, bērns iemācās veidot pozitīvu paštēlu un redzējumu pats savās acīs.

pat saskaņotu apģērbu, spēlē vienas un tās pašas datorspēles, kafējnīcā visi pasūta vienu un to pašu dzērienu, ēdienu.

Jau vēlākos pusaudzā gados mazāka nozīme tiek piešķirta tam, lai būtu līdzīgs visiem citiem, bet daudz svarīgāk ir atšķirties no vairākuma, vienlaikus tomēr piederot kādai savai mazākai grupai, piemēram, apvienojas vienaudži, kuri sporto, kuri klausās noteikta veida mūziku, kuri pasaulei ar savu ārējo izskatu pauž noteiktu ziņu, u. tml.

Nevar teikt, ka savstarpēja salīdzināšanās pieaugušo vecumā beigtos – tā turpinās gandrīz visos dzīves aspektos, salīdzinot gan vīrus vai sievas, gan izglītību, darbu un atalgojumu. Ir ļoti daudz dažādu ārēju vērtības kritēriju, kas salīdzināšanās procesā cilvēkiem dažkārt pašiem par sevi liek vai nu justies labāk, vai sliktāk – vērtīgākiem vai nevērtīgākiem –, un tas bieži vien ir saistīts ar pašvērtējuma, pašcieņas, pašpārliecības un pašsajūtas jēdzieniem. Kāpēc mēs tik ļoti sevi salīdzinām viens ar otru, un kā šī salīdzināšanās ir veidojusies?

Jau kopš alu cilvēku laikiem būt līdzīgam ar pārējiem ir bijis ļoti nozīmīgi, jo kopābūšana, piederība ir sniegusi pamatvajadzību apmierinājumu – ēdienu, aizsardzību, izdzīvošanu, attiecības. Senāk cilvēkiem nebija iespējams izdzīvot vieniem, turklāt tie, kas neatbilda grupas prasībām, bieži vien tika izraidīti no bara un vienatnē, nepasargāti nomira.

Lai dotos mēdīt, aizsargātos no citu cilšu uzbrukumiem, lai vairotos, apgūtu jaunas prasmes, bija nepieciešami citi cilvēki. Līdzīgi arī dzīvnieku pasaulē bara vadonis ir stiprākais tēviņš, mātītes apaugļot var indivīds, kurš barā ir izmanīgākais, ātrākais, spēcīgākais.

Tā ka jau kopš ļoti agrīniem laikiem mūsu smadzenes strādā, izmantojot novērtēšanas un salīdzināšanas, imitēšanas jeb atdarināšanas mehānismu. Arī mazs bērns valodu apgūst, vērojot, iegaumējot, salīdzinot un atdarinot tos pieaugušos, kas viņam ir līdzās. Bērni bieži vien runā tiem vārdiem, ko mājās lieto vecāki. Vēsture rāda, ka bērni, kam nav bijis cita cilvēka valodas parauga, demonstrējuma, vēlāk to var neapgūt visas dzīves laikā. Tādējādi salīdzināšanos pašu par sevi mēs varam uzskatīt par būtisku cilvēka spēju, kas ir nepieciešama attīstībai un jaunu prasmju apguvei.

Caur salīdzināšanos un piederību pamazām veidojas cilvēka identitāte. Tikai salīdzinājumā ar citiem cilvēks var pateikt, kas viņam patīk, kas nepatīk, kur ir viņa piederība un īstā vieta dzīvē. Salīdzinot sevi ar citiem, cilvēks identificējas ar tiem, kuri ir līdzīgi, apstiprina sev, ka ir vēlamšs, labs, novērtēts, un vienlaikus, identificējoties ar vienu grupu, neapzināti uztur bailes un neziņu saistībā ar pretējo vai atšķirīgo, tā veidojot piederību tikai vienai grupai. Pusaudzū vecumā tas ir visspēcīgāk, līdzī nāk arī bailes, ka, neatbilstot grupas likumiem un interesēm, var tikt izraidīts vai atstumts. Līdzīgi tas ir draudzībā: cilvēki salīdzinās, veido attiecības, izvēlas, balstoties uz kopīgām vērtībām, interesēm, dzīves skatījumu.

Salīdzināšana ir dabisks un bioloģiski noteikts smadzeņu darbības process, bet sāncensība („man jābūt labākajam”, „man jāpieder pie labākajiem, stilīgākajiem”) bieži vien izveidojas audzināšanas un apkārtējās vides ietekmes rezultātā.

Parasti tas notiek ļoti vienkārši un neapzināti, piemēram, mazam bērnam raudot, vecāki mēdz viņu salīdzināt ar citiem bērniem un teikt – „paskaties, kā tā cita meitenīte uzvedas, viņa sēž mierīgi un neraud”, „tu taču vīrietis, vīrieši neraud”, „tu taču esi meitene, meitenes tā nedara”. Šādā veidā bērni jau ļoti ātri iemācās noliegt tābrīža emocijas vai jūtas un mēģināt atbilst vecāku gaidām. Bērns, šādiem gadījumiem atkārtoties, mācās, kas ir vēlamā uzvedība („darīt kā citi”) un kas ir nevēlamā uzvedība („rīkoties atšķirīgi no citiem”).

Līdzīgi – neapzināti, bet dažkārt arī apzināti – notiek vairāku bērnu salīdzināšana vienā ģimenē. Ir tik grūti nesalīdzināt, jo tie ir bērni, kas nākuši no vieniem un tiem pašiem vecākiem, auguši vienā un tajā pašā ģimenē un nosacīti piedzīvojuši to pašu audzināšanu. Un atkal savā ziņā tas ir pilnīgi dabīgs process – mēs salīdzinām ar to, kas mums ir vistuvāk pieejams ikdienā, piemēram, jaunākā bērna spējas ar vecākā bērna spējām vai otrādi. Šajā gadījumā salīdzināšana var arī palīdzēt vecākiem saprast un pamanīt bērna attīstības īpatnības un tās normālu vai atšķirīgu no normas norisi.

Taču bērnu salīdzināšana var būt tik graužoša bērna un arī pašu vecāku pašvērtējumam, ka tā no salīdzināšanas pārvēršas nosodīšanā un nemitīgā redzējumā, ar ko viens bērns ir labāks vai talantīgāks salīdzinājumā ar otru bērnu. Mēs varam nepamanīt viena bērna attīstīto spēju komunicēt ar cilvēkiem, radošās spējas u. c. varēšanas, ja mēs esam pārāk pārņemti ar otra bērna akadēmiskajiem sasniegumiem un augstajiem atzīmju rādītājiem vai fokusēti uz tiem. Līdzīgi bieži vien pieaugušie klienti jau psihologa kabinetā pastāsta, cik atšķirīgi un nepieņemti no vecāku puses viņi ir jutušies tāpēc, ka ir bijuši vairāk introverti, klusāki, mazāk komunikabli nekā ekstravertais un aktīvais brālis vai māsa.

Bērniem, kas konstanti tiek salīdzināti ar citiem, piemēram, „kāpēc tu nevari būt tāds kā tavs brālis”, var būt daudz grūtāk izveidot savu identitāti un iekšējo vērtības apziņu. Ja bērnam (vēlāk arī pieaugušajam) ir apzināti zems pašvērtējums, tas var pazemināt viņa motivāciju darboties, interesi uzdrīkstēties un mēģināt īstenot savas vajadzības un vēlmes un, radot paaugstinātu trauksmi, ietekmēt viņa kopējo sniegumu.

Bērniem ļoti nozīmīgs ir pieaugušo, jo īpaši vecāku, viedoklis, un, pirms viņi attīsta iekšējo balsi un pašu vērtības izjūtu, tā daudz vairāk ir atkarīga no tā, kā pieaugušie viņu saredz, vērtē un uzrunā.

FOTO: www.cdn.24.co.za

FOTO: www.crg.co.uk

Vecākiem, skatoties bērna vērtējumus, ir svarīgi sākotnēji izcelt, novērtēt un pārrunāt viņa stiprās puses un labākos vērtējumus, tikai pēc tam vērst uzmanību uz mācību priekšmetiem, kur ir zemāks vērtējums.

Bērns, kas tiek salīdzināts ar brāli vai māsu, var savai dzīvei neapzināti saņemt ziņu „mans brālis ir labāks par mani”, „es neesmu pietiekami labs (mīlams)”, iespējams, „visi citi ir labāki, veiksmīgāki, gudrāki par mani” u. tml.

Līdzīgi vecākiem sanāk salīdzināt savus bērnus ar citu vecāku bērniem, piemēram, dzirdot, cik daudz un cītīgi kaimiņu bērns lasa, neviļus gribas salīdzināt un vēl spēcīgāk ieraudzīt, cik ļoti paša bērnam lasīšana nepatīk un cik bieži viņš no tās izvairās. Ja cilvēki nav pārliecināti par savu identitāti, vērtību, iekšējiem resursiem un atskaites punkts pašvērtējumam ir ārējie vērtības kritēriji, tad bieži vien atskārsme, kas rodas salīdzināšanā, var būt ļoti nepatīkama.

Gan ģimenē, gan ārpus tās nereti tiek aizmirsts novērtēt bērnus un viņu unikālītāti, vēloties, lai viņi atbilst noteiktām pieaugušo gaidām, kaut gan dažkārt šīs gaidas nav pamatotas bērna attīstībā un iedzimtajās temperamenta, rakstura īpašībās un pašam bērnam šā iedzimtā komplekta dēļ var nebūt iespējams tām atbilst. Atšķirības starp bērniem var arī svinēt un izcelt, īpaši pašiem bērniem tās novērtējot, uzlavējot un izceļot, paužot vecāku gandarījumu par katra bērna unikālajām interesēm un talantiem. Gudriba ir katra bērna atšķirīgajām spējām atrast īsto vietu un vidi, kur tām izpausties. Saņemot pozitīvu atgriezenisko saiti par savu personību, spējām, sniegumu, bērns iemācās veidot pozitīvu paštēlu un redzējumu pats savās acīs. Pastāv daudz lielāka iespēja, ka cilvēks, iekšēji jūtoties vērtīgs, kādreiz var rīkoties ne tā, kā dara vairākums, ja viņš saskata, ka tas nav saskaņā ar viņa iekšējām vēlmēm un vajadzībām. Tad viņš var pieņemt labākus lēmumus. Ja pats nejūtas novērtēts un labs, tad, iespējams, liela daļa dzīves jau kopš bērnības tiks pavadīta, mēģinot apmierināt pamatvajadzību būt piederīgam, atzītam un apkārtējo novērtētam.

Nākamais solis, ko mēs savā attīstībā piedzīvojam, ir izglītības ieguve, kas bieži pati par sevi tiek balstīta salīdzināšanā. Kādu atzīmi bērns ir nopelnījis, un kādas atzīmes ir pārējiem? No vienas puses, vērtējums tik tiešām ir vajadzīgs, lai būtu kāda atskaites sistēma bērna apgūtajām prasmēm, bet, no otras puses, precīzāks jautājums būtu – ko tu esi iemācījies un kas tev vēl ir vajadzīgs, lai tu labāk izprastu un tālāk apgūtu nepieciešamās zināšanas.

Un atkal te saduras bērna individuālās, unikālās vajadzības un grupas vajadzības, kas bieži vien klasē, vienam skolotājam vadot stundu 30 bērniem, ir jāliek priekšgalā. Bērniem un pusaudžiem ir dihotomiskā domāšana jeb viņi procesus mēdz saredzēt galējībās, piemēram, „es labi mācos, ja manas ir atzīmes 10, 9, 8, un slikti mācos, ja man ir 6, 5 un zemākas atzīmes”. Šajā gadījumā vēl aizvien vecāku un skolotāju uzdevums būtu izcelt un pastiprināt to, ka, arī saņemot sešu ballu vērtējumu, bērns ir centies un viņam ir zināšanas. Vecākiem, skatoties bērna vērtējumus, ir svarīgi sākotnēji izcelt, novērtēt un pārrunāt viņa stiprās puses un labākos vērtējumus, tikai pēc tam vērst uzmanību uz mācību priekšmetiem, kur ir zemāks vērtējums. Maldīgi būtu sagaidīt vienādi labu vērtējumu visos mācību priekšmetos, jo katram bērnam ir savs unikālais spēju un prasmju komplekts.

Ko vecāki var darīt, lai bērns attīstītu savu iekšējo vērtības izjūtu un vienlaikus, pat būdams unikāls un atšķirīgs, justos iederīgs vienaudžu grupā:

- atzīt un akceptēt bērna jūtas, vēlmes un vajadzības – dot viņam apziņu, ka viņš drīkst gribēt iekārto lietu, ka viņa vēlmi var saprast, jo citiem tā lieta ir, un ka vecāki atzīst bērna vajadzību piederēt grupai;
- pazīt bērna domāšanas kļūdas, piemēram, pirmklasnieks var teikt, ka visiem bērniem klasē ir telefoni un viņam vienīgajam nav, bet, kad tiek lūgts nosaukt vārdus tiem, kuriem ir telefoni, izrādās, ka vēl septiņiem bērniem to nav;
- apzināti iesaistīt bērnu nodarbībās, kas ir balstītas uz citām, ne materiālām vērtībām, izskaidrot un pamatot, ar darbiem apliecināt abu vecāku nostāju rotaļlietu iegādes jautājumā un uzturēt konsekvenci savos lēmumos;
- bērnu kopš samērā agrīna vecuma iesaistīt naudas plānošanā, piemēram, „tava rotaļlieta maksā tik, par to pašu naudu mēs varam nopirkt ģimenei pārtiku, samaksāt par zālēm, kad mēs slimojam, uzdāvināt kādam dāvanu”, tālāk radīt bērnam reālistisku izjūtu par naudu;
- informēt bērnu par veidiem, kā viņš, iesaistoties, cenšoties, uzņemoties atbildību, krājot, gaidot līdz norunātajam laikam, var piepildīt savu vēlmi, ja tā, vecākuprāt, ir reālistiska un īstenojama;
- mācīt bērnam dažādas stratēģijas, kā iespējams iegūt vēlamo, piemēram, pārrunājot, „vai tu šodien veikalā vēlies mazo mantu vai saldumus”, „vai mēs šodien nepērkam un noliekam daļu naudiņas vēlamajai lietai”; skatoties, vai rotaļlietai veikalā ir akcijas atlaide; nepirkt uzreiz, bet atlikt un izvērtēt ieguldījumu; uztaisīt ko līdzīgu saviem spēkiem vai ģimenes kopdarbā, piemēram, leļļu māju u. tml.;
- runāt par pašu vecāku vajadzībām un vēlmēm, lai bērnam veidojas perspektīva, ka ne viņam vienīgajam ir vajadzības, ka ir svarīgas gan viņa, gan arī citu cilvēku vajadzības.

FOTO: www.imgfanooskade.com

BĒRNU UZVEDĪBAS TRAUCĒJUMI

un tiesības uz izglītību drošā vidē

Artis Žeigurs,

bērnu ārsts,

www.bernuarsts.lv

Kāpēc bērnu ārstam rakstīt par izglītības organizācijas trūkumiem? Neveiksmīga izglītības organizācija sekmē bērnu attīstības atpalicību un traumu radīšanas vai gūšanas iespēju. Tas ir nepieņemami, jo ir novēršami. Vai to var novērst, nemainot izglītības organizācijas kārtību? Manuprāt, ne. Pieņemtu, ka pedagogi zina, kādi apstākļi būtu nepieciešami, lai labāk mācītu bērnus, kuriem ir uzvedības traucējumi, jo viņi to praktiski dara. Pieņemtu, ka ierēdņi, kuru pienākums ir censties nodrošināt pedagogiem nepieciešamos apstākļus, to nezina, jo viņu pēdējo gadu reformas apgrūtinā visu bērnu apmācību – un bērnu traumatisms pieaug. Pieņemtu, ka daļa vecāku, kurus bērni komandē lielveikalā un kuru bērni trokšņo vai skraida izrādes laikā operā, nezina, kā bērnu sagatavot izglītības sistēmai. Lai ierēdņi un palaidņi vecāki uzzinātu, vēlos rosināt publisku diskusiju par bērnu ar uzvedības traucējumiem apmācību.

Daži piemēri no dzīves, kas raksturo stāvokli. Bērns ar īpašām vajadzībām un uzvedības traucējumiem, kā mamma skaidro, „jokojot, netišām” mājās iekož blakussēdētājam. Citā reizē „jokojot, netišām”, sviežot ar zābaku, draudziņam pārsit degunu tā, ka asiņošanas dēļ jāmeklē palīdzība. Ja saskaras ar ierobežojumiem, piemēram, negrib krāsot uz papīra, grib krāsot galdu, „jokojot,

netiņām” sit pedagogam līdz zilumiem. Pirmo klašu skolēns ar īpašām vajadzībām un uzvedības traucējumiem „jokojot, netiņām” met skolotājam ar somu. Skolotāja zaudē līdzsvaru, neveiksmīgi krīt un gūst smadzeņu satricinājumu. Šādi un līdzīgi pacientu un pa ziņu stāsti. Man nav pamata tos apšaubīt.

Ja bērni ar uzvedības traucējumiem klasē būs vairāk par vienu, viņi apdraudēs savu un apkārtējo drošību. Ja mēs vispārējo izglītības sistēmu pielāgosim bērnam ar īpašajām vajadzībām, veselais bērns saņems maz jaunu zinību.

Ja bērns ar īpašām vajadzībām dara kādam pāri „jokojot un netiņām”, vai tas ir pieļaujami? Vai tas vieno sabiedrību, liek bērniem ar īpašām vajadzībām kļūt ierēdzētākiem, labāk izprotamiem un pieņemtiem? Vai nedroša mācību vide bērniem dod kādu labumu? Manuprāt, ne.

Uzvedības traucējumus mēdz izraisīt impulsu kontroles traucējumi, kad bērns nespēj atturēties, piemēram, no vēlmes sviest kādam citam ar priekšmetu, tiklīdz tāda ideja rodas. Šādu bērnu nav daudz. Lielai daļai bērnu uzvedības traucējumi rodas kā neveiksmīgas audzināšanas sekas, kad bērns spēj atturēties un medicīniskās komisijas priekšā arī atturas no sociāli nepieņemamas iegribas pārkāpt jebkuras robežas, bet, nonākot mācību vidē, kur viņam ir mazāk uzmanības, iesviež ar zābaku draudziņam, jo tas šķiet jautri. Tāds bērns parasti negrib pakļauties pedagoga vadībai un mācību procesa radītajiem saprātīgajiem ierobežojumiem, piemēram, kamēr tu izkrāso zīmējumu, sēdi pie galda, neskrien ar krāsu trauciņu pa telpu, jo tu paklupsi un krāsa izlīs pa grīdu.

Visiem bērniem – gan veselajiem, gan ar īpašajām vajadzībām – ir tiesības uz izglītību. Un ikvienam bērnam ir tiesības saņemt izglītību drošā vidē. Bēdas sākas tad, kad šīs tiesības neapdomīgas mācību procesa organizēšanas dēļ tiek savstarpēji izslēgtas.

Mūsu valstī pirmsskolas un skolas vecuma bērnu apmācība notiek tā, ka viens pieaugušais māca lielu skaitu bērnu, jo tā ir lēti. Sekmīgi tas var notikt vienīgi tad, ja apmācāmie bērni ir ar līdzīgām zināšanām, uztveri, domāšanas spējām un – visbūtiskāk – ja viņiem nav uzvedības traucējumu.

Ja ir jāmāca 20 audzēkņu un pedagogs katram bērnam skaidro vienādi ilgi, tad katras stundas laikā katram bērnam individuāli viņš var pievērsties ne vairāk kā trīs minūtes, kuru laikā bērnam ir jāpaspēj saprast pieaugušā paskaidrojums un jāpiekrīt sekot norādījumiem (60 min. dalīt ar 20 bērniem = 3 min. uz bērnu stundā). Jo ilgāk skolotājs pievēršas bērnam ar uzvedības traucējumiem, jo mazāk laika paliek pārējiem bērniem. Līdz mirklim, kad pedagogs bērnam pievērsīsies, viņam ir jāvar noturēt uzmanību uz darbības tēmu un pacietīgi gaidīt uz atbalstu un individuālu skaidrojumu ne mazāk kā 57 minūtes, kuru laikā pedagogs pievēršas citiem bērniem vai visai klasei kopumā (60 – 3 = 57 minūtes stundā). Pat ne visi pieaugušie spēj tik ilgi paciesties.

Vai šāda vispārējās izglītības sistēma ir piemērota bērnu ar īpašajām vajadzībām vai uzvedības traucējumiem izglītošanai? Nē.

FOTO: www.cdn1.medicalnewstoday.com

Ja mēs bērnu ar traucētu domāšanu, redzi vai dzirdi cenšamies apmācīt apstākļos, kas ir paredzēti veselu bērnu apmācībai, bērns ar īpašajām vajadzībām nespēj sekot. Nesaprotamais skolotājs viņu drīz pārstāj interesēt. Bērns ilgas stundas ir spiests klusi sēdēt bezdarbībā. Ja viņam turklāt būs arī uzvedības traucējumi, tad viņš ne tikai nemācīsies pats – kas ir slikti, bet arī traucēs pārējo bērnu apmācību – kas ir vēl slikāk.

FOTO: www.rush.edu

Ja bērni ar uzvedības traucējumiem klasē būs vairāk par vienu, viņi apdraudēs savu un apkārtējo drošību. Ja mēs vispārējo izglītības sistēmu pielāgosim bērnam ar īpašajām vajadzībām, veselais bērns saņems maz jaunu zinību un, visu sapratis ar pirmo reizi, neatgūstamo laiku izniekos garlaikojoties.

Kā šo dilemmu risina elitāras izglītības iestādes? Atlasot īpaši spējīgus audzēkņus, kam pieskaņo mācību programmu, tā lēti iegūstot labu apmācību. Tie, kuri nespēj sekot, saņem neapmierinošu vērtējumu un meklē citas skolas. Tā kā veselo bērnu ir vairākums, tad vispārējās izglītības sistēmai pēc taisnības būtu jāpaliek pieskaņotai viņu uztveres spējām, citādi veselo audzēkņu zināšanu un prasmju līmenis kritīsies.

Kā notiek dzīvē? Kad, piemēram, veseli bērni ar ūdenskrāsām zīmē kļavas lapu, kā priekšā rāda pedagogs, bērni ar domāšanas traucējumiem parasti garlaikojas un rāmi sēž, otu sažņauguši dūrē vai, ja domāšanas traucējumi ir smagi, slepus ēd krāsu. Bērni ar uzvedības traucējumiem rāmi sēž tikai līdz pirmajai impulsīvajai domai, piemēram, uzkrāsot blakus sēdētājam seju tā kā mammai, kad viņa sapošas. Labi, ja ota uzreiz netrāpa acī. Tas, ka izlīst gan paša, gan blakussēdētāja ūdens un krāsu trauciņi, viņu neuztrauc.

Kad kāds bērns mēģina izklaidēties, nodarot pāri blakussēdētājam, skolotājam viņš ir jāaptur, pirms tiek radīti miesas bojājumi, jo skolotājs atbild par katra bērna drošību. Tāpēc palaidņus parasti mēdz sēdināt pirmajos solos. Bērns, manot, ka skolotājs tuvojas, sapriecājas, jo saprot, ka bezjēdzīgā sēdēšana ar otām vai šķērēm ir beigusies un sākas patiesa jautrība, spēlējot pazīstamo, labi saprotamo, tāpēc aizraujošo es-mukšu-tu-mēģini-mani-noķert spēli ar skolotāju, kura uzmanība šobrīd tik tiešām ir pievērsta viņam vienam. Un tas ir sevišķi patīkami, jo veseliem bērniem plānotajā izglītības modeli nedalītu skolotāja uzmanību audzēknis saņem maz. Teorija vēsta, ka veseli bērni labprāt klausās jaunu stāstu, ja to saprot. Viņi arī viegli iegaumē to, kam pievērš uzmanību skolotājs, tāpēc individuāli daudz un ilgi skaidrot nav nepieciešams.

Bērns mūkot neparedz sekas, tāpēc viņš ir jānoķer, pirms, skrienot, cik spēka, ap galdiem ar otu vai šķērēm rokā, gadās trauma. Jums man jātic, ka pat pieredzējušam pedagogam vienam ātri noķert pirmsskolēnu nav viegli, bet jaunākā skolas vecuma bērnu ar īpašām vajadzībām, kurš izturas kā parasts palaidnis, bet nemācās no savām kļūdām, diemžēl biežāk ir neiespējami. Šādi tiek pārkāptas visu bērnu tiesības uz izglītību drošā vidē.

Bērni, kam ir traucēta uztvere vai domāšana, bet nav uzvedības traucējumu, vispārējās izglītības sistēmā iemācās maz un parasti neapdraud citus, tāpēc pārējie bērni var netraucēti apgūt zināšanas un prasmes, kas ļaus viņiem vēlāk konkurēt darba tirgū un ar nodokļiem nolīdzināt sabiedrības pieļauto netaisnību pret bērniem ar īpašajām vajadzībām. Gudrajiem un darbaspējīgajiem ir jāuztur visi, arī izglītību neieguvušie darbnespējīgie klasesbiedri. Tāpēc vispārējās izglītības līmeni pazemināt nedrīkst.

Bērnu ar īpašajām vajadzībām tiesības uz izglītību tiek pārkāptas, jo šos bērnus vispārējās izglītības sistēmā sekmīgi apmācīt nav iespējams. Jaunumus savā tempā viņi apgūs pēc stundām individuālās konsultācijās. Viņu mācību diena būs divtik gara, un pedagogiem ar viņiem būs divkārtš darbs. Vai pedagogiem arī maksās divreiz vairāk? Vai kādu tas interesē?

Šie bērni ir jāmaņa individuāli, viņiem pielāgotā tempā un apjomā, ar atbilstīgi pielāgotiem uzskates līdzekļiem. Viens speciālais pedagogs var individuāli sekmīgi apmācīt vienu bērnu ar īpašām vajadzībām. Tas ir laukietilpīgi, tāpēc dārgi, bet nepieciešami, jo samazina sabiedrības izdevumus, uzturot personu ar invaliditāti.

Viens speciālais pedagogs var individuāli sekmīgi apmācīt vienu bērnu ar īpašām vajadzībām. Tas ir laukietilpīgi, tāpēc dārgi, bet nepieciešami, jo samazina sabiedrības izdevumus, uzturot personu ar invaliditāti.

FOTO: www.mentalhelp.net

Visiem vienāda audzināšana un izglītošana?

Asijata Maija Zeļenko,
psiholoģe, sistēmisko risinājumu konsultante

Katrs cilvēks kopš bērnības piedzīvo dažādus attīstības ciklus: atdalīšanās no mātes, iepazīšanās ar ārpasauli, kontakta ar līdzcilvēkiem veidošana, darbošanās patstāvīgi un kļūšana atbildīgam par savām izvēlēm. Taču vienlaikus katrs bērns attīstās arī individuāli, un to var ietekmēt iedzimtības faktori: dzimums, temperaments, fiziskā ķermeņa īpatnības, intelektuālās dotības, talanti, kā arī nejaušības faktori, bērnam piedzimstot konkrētā zemē un ģimenē ar savu materiālo situāciju, ar konkrētu vecāku izturēšanos pret bērnu, sociālie faktori ar valdošajām tradīcijām, reliģiju, uzvedības kultūru u. c. Vai ir iespējama vienāda bērnu audzināšana visās ģimenēs un visu bērnu vienāda izglītošana skolās?

Katrs bērna attīstības posms notiek zināmā vecumā ar zināmām vecuma robežām, kuras tomēr ir diezgan nosacītas. Vienam bērnam vajag vairāk laika, lai iejustos mainīgos apstākļos, nekā citam, kādam bērnam attīstības posms notiek daudz izteiktāk un brāzmaināk, salīdzinot ar citu. Diemžēl ne visi pieaugušie (vecāki un skolotāji) respektē bērna individuālo attīstību. Diezgan bieži attieksme pret bērnu ir kā pret mājdzīvnieku, kurš noteiktos laikos jābaro, no būriša jāizlaiž uz pusstundu vakaros vai arī stundu dienā ir jāstaidzina. Mazi bērni ir tikpat atšķirīgi kā pieaugušie, iespējams, pat atšķirīgāki: pieaugušo uzvedībā jau ir vairāk gan apspiestu individuālu izpausmju, gan ieprogrammētu orientieru un reakciju, bet bērni šajā ziņā vēl ir brīvāki. Taču nereti sastopami pieaugušie, kuri ir sašutuši par to, ka bērnu uzvedība neatbilst viņu gaidām un prasībām. Bērns nav rotaļlieta vai trenējams suņuks. Ja gribat dot bērnam to, ko vajag tieši viņam, tad vislabākā attieksme ir – „es neko nezinu par savu bērnu; mēģināšu viņu izprast”.

¹ <http://www.centrsdardedze.lv/data/kampanas/Brosura-Augsim-kopa.pdf>

Manuprāt, vienāda audzināšana ir vajadzīga, lai bērns apgūtu sabiedrības sadzīves likumus, piemēram, ievērotu hierarhiju sabiedrībā (cieņa pret vecākiem cilvēkiem, formālā cieņa u. c.) un prastu komunicēt ar svešiem cilvēkiem.

Tomēr es atkal atgriežos pie tā, ka kaut kas viens ir pastāstīt bērnam, kā jāuzvedas, esot kopā ar svešiem cilvēkiem, bet pavisam cits ir ieradumu izveide. Lai iemācītos konkrētu uzvedību, bērnam ir jātrenējas, un šī trenēšanās notiek skolā. Skolas vai treniņu regulāra apmeklēšana bērnam sniedz priekšstatu par disciplīnu (nesaku „izveido ieradumu”, jo jau brīvdienā laikā bērns var zaudēt disciplīnu, taču bērnam rodas praktisks priekšstats par disciplīnu), kas ir nepieciešama turpmāk dzīvē. Savukārt saskarsme ar skolotājiem iemāca bērnam formālas hierarhijas ievērošanu, pat ja mājās veselīgas hierarhijas nav. Uzturoties vienaudžu vidū, bērns trenējas gan komunikācijas veidošanā, gan konkurēšanā, gan sadarbībā un citu sociālo prasmju attīstībā. Tiesa, komunikācija vieglāk noris starp cilvēkiem, kuri dzīvo vienā un tajā pašā sabiedrībā, nekā starp tiem, kuri nāk no atšķirīgām sabiedrībām, tāpēc ka katra sabiedrība veido savu kultūru, kura vieno cilvēkus. Protams, sabiedrībā dzīvojošs cilvēks nepārtraukti atrodas šajā kultūrā, taču rūpīgāk tā tiek apgūta mācību iestādēs. Skolā tiek mācītas arī tādas zinības un prasmes, kuras attiecas uz pasaules kultūru, un tas padara iespējamu arī starpkulturālu saskarsmi.

Konkrētas uzvedības normas nosaka savstarpēju drošību sabiedrībā. Tās ir jāzina un jāprot visiem. Pieņemsim, pieklājība ne tikai atvieglo formālu komunikāciju, bet bieži arī noskaņo cilvēku uz mierīgāku garastāvokli. Tie cilvēki, kuri neievēro uzvedības normas, mēdz sarežģīt komunikāciju. Ja cilvēks neievēro pieklājību un izturas rupji, līdz cilvēki var nobīties vai sastingt pat tad, ja rupklis nevēlas iebiedēt cilvēku, bet vienkārši neiztur, piemēram, hroniska stresa dēļ. Komunikācijā, kur tiek ievēroti pieklājības noteikumi, cilvēki parasti jūtas mierīgāk un drošāk. Ja cilvēks uzvedas atklāti rupji, apkārtējie var justies apdraudēti, pat ja šis cilvēks citus nav gribējis iebiedēt.

Tā kā katrs bērns attīstās savā ritmā un ātrumā, apkārtējiem var šķist, ka kāds bērns ir apstājies savā attīstībā. Taču „apstāties attīstībā” ir visai apstrīdams formulējums: bērns var neattīstīties vienā sfērā, taču var attīstīties kādā citā – tādā, ko vecāki vai citi apkārtējie cilvēki neuzskata par ko svarīgu.

Pieņemsim, mammai gribētos, lai bērns attīstītos mūzikā, bet bērns spēlē klavieres bez entuziasma un panākumiem. Tēvam galvenais ir redzēt, ka bērns stāv pirmais uz pjedestāla, bet bērns šķiet netalantīgs sportā. Taču pats bērns, kuru vecāki jau ir nodēvējuši par netalantīgu slinķi un nejēgu, savā „slaistišanās” posmā attīsta vērošanas spējas, ar kuru palīdzību vēlāk viņš varēs savienot kaut ko nesavienojamu un radīt ko unikālu, kas bez jebkādas karjeras padarīs viņu veiksmīgāku par abiem vecākiem. Tāds process kā apstāties attīstībā nav iespējams: cilvēks vai nu attīstās, vai nu degradējas. Stāvēt uz vietas nav iespējams. Tātad, ja pieaugušajam šķiet, ka bērns neattīstās, iespējams, bērns neattīstās atbilstīgi vecāku prasībām, bet attīstās atbilstīgi savām individuālajām spējām un vajadzībām. Tikai iekļūstīgi vecāki, kuri cenšas ieklausīties, sadzirdēt, komunicēt, ieraudzīt savu bērnu nevis no savu prasību redzespunkta, bet tieši cenšoties bērnu izprast, var adekvāti un precīzi saprast, kas ar bērnu notiek. Protams, ir iespējams, ka bērns acīmredzami neattīstās iekšējo problēmu dēļ, piemēram, bērnam var būt depresija.

Skolas mērķis ir iemācīt bērnam zināmu mācību materiālu daudzumu un darīt to masveidā – vienlaikus daudziem bērniem. Ja mācību stunda ilgst 40 minūšu un klasē atrodas aptuveni 30 bērnu, tad mācībām paredzētais laiks ir nepietiekams, lai skolotājs

Diemžēl ne visi pieaugušie respektē bērna individuālo attīstību. Mazi bērni ir tikpat atšķirīgi kā pieaugušie, iespējams, pat atšķirīgāki: pieaugušo uzvedībā jau ir vairāk gan apspiestu individuālu izpausmju, gan ieprogrammētu orientieru un reakciju, bet bērni šajā ziņā vēl ir brīvāki. Ja gribat dot bērnam to, ko vajag tieši viņam, tad vislabākā attieksme ir – „es neko nezinu par savu bērnu; mēģināšu viņu izprast”.

FOTO: www.parentingni.org

Individuāli ar cilvēku var strādāt tikai tad, ja viņš vispār grib strādāt. Diemžēl izteikta tendence ir tāda, ka mācību process nesaista ne bērnus, ne vecākus. Tas nozīmē, ka bieži vien nemaz nav cilvēka, kurš gribētu, lai ar viņu strādā mācību procesā.

FOTO: www.wv2.kqed.org

katram skolēnam pajautātu, kā viņš šodien jūtas, kas ar viņu notiek un vai viņš ir gatavs darbam. Skolas stunda nav psihoterapijas grupa – tradicionālā mācību stundā individuāla pieeja darbam ar bērniem nav iespējama.

Ja klasē ir viens vai divi bērni ar uzmanības un uztveršanas īpatnībām, atslēdziņu skolotājs var atrast. Bērni mēdz pārprasīt, skolotājs mēdz pārformulēt. Pateicoties tam, iespējams, arī daži no tiem bērniem, kuri šķita sapratuši paskaidrojumu vai uzdevumu, tagad sapratīs to pareizi. Bet, ja klasē tādu bērnu ir vairāk un skolotājam ir jāizdomā jau nevis divi, bet trīs vai vēl vairāk skaidrojumu, tad tas nav iespējams. Stunda pārvērtīsies par bezgalīgu skaidrojuma pārformulēšanu. Tas neatbilst stundas plānam, skolas administrācija gaida no skolotāja citu rezultātu. Nevar īpašā veidā paskaidrot materiālu vienam bērnam, kamēr pārējie 29 sēž bez uzmanības un bez uzdevuma, un tādā veidā veltīt uzmanību visiem 30 bērniem pēc kārtas. Mācību process vienkārši apstāties.

FOTO: www.kiddieversity.com

Formālās izglītības sistēma ir orientēta uz atzīmēm. No bērna tiek prasīts nopelnīt augstu atzīmi, un atkarībā no atzīmēm bērni tiek vērtēti kā sliktie un labie, gudrie un muļķi. Šajā sistēmā nav paredzēta individuālu īpatnību ievērošana. Tomēr vienādus rezultātus prasīt var būt diezgan kaitējoši. Bērnos ar vājāku nervu sistēmu tas nereti sekmē neirozi. Daudzi bērni tādēļ, lai dabūtu labu atzīmi, atrodas nemitīgā saspringumā, kurš veido neveselīgu stresu.

Es uzskatu, ka individuālā pieeja izglītības iestādēs nav iespējama trīs iemeslu dēļ: skolēnu skaits, mācību stundas ilguma un vērtēšanas dēļ. Šos aspektus var ietekmēt tikai rūpīga izglītības sistēmas pārveidošana. Taču mana pieredze apliecina, ka individuāli ar cilvēku var strādāt tikai tad, ja viņš vispār grib strādāt. Diemžēl izteikta tendence ir tāda, ka mācību process nesaista ne bērnus, ne vecākus. Tas nozīmē, ka bieži vien nemaz nav cilvēka, kurš gribētu, lai ar viņu strādā mācību procesā.

Elektroniskais žurnāls „Vecākiem”
Izdevējs: SIA „AB konsultants”
Vienotais reģistrācijas numurs: 40103361805
Latvijas Republikas UR masu informācijas
līdzekļa reģ. apl. Nr. 000701313

Redakcijas adrese: Dzirnau iela 21,
Rīga, LV-1050;
tālr.: 25628748, 67096393;
e-pasts: vecakiem@izglitiba-kultura.lv;
www.izglitiba-kultura.lv

Redaktore: Vita Pļaviņa
E-pasts: vecakiem@izglitiba-kultura.lv
Korektore: Zigrīda Purvīce
Datorgrafiķe: Linda Prātniece
Vāka foto: www.cdn.theatlantic.com